

Estudis sobre la col·lecció

Josep Maria Camarasa (Seminari d'Història de la Ciència Joan Francesc Bahí, Fundació Carl Faust), **Neus Ibáñez** i **Neus Nualart** (Institut Botànic de Barcelona)

La biblioteca i les col·leccions Salvador han estat matèria de recerca des de diferents perspectives i amb diferents objectius. Principalment en l'àmbit de la botànica i de la història d'aquesta disciplina i en el de la història natural en general, però també en el de la paleontologia, la petrologia o, fins i tot, matèries tant dissemblants com la història social i cultural o la malacologia.

Botànica

Gran part de la recerca botànica portada a terme al Gabinet Salvador s'ha centrat en l'herbari. Diversos autors n'han revisat els espècimens (vegeu apartat 2.2.1.). Alguns, com Jean-Baptiste de Lamarck, Pierre André Pourret i Mariano Lagasca van descriure nous tàxons a partir dels plecs recol·lectats per la família Salvador. D'altres, com Antoni Cebrià Costa, Pere Montserrat, Oriol de Bolòs o Josep Vigo i els seus col·laboradors van fer servir dades de l'herbari Salvador per publicar-les a les respectives flores de Catalunya (Costa, 1864), de la Serralada Litoral Catalana (Montserrat, 1968) o dels Països Catalans (Bolòs i Vigo, 1984-2001; Bolòs *et al.*, 2005).

Molts altres botànics han consultat –i consulten encara– aquest herbari, tant per raons de caràcter florístic com taxonòmic. Camarasa (2000) va portar a terme un estudi sobre la descripció prelinneana de *Silene niceensis* All. deguda a Jaume Salvador i Pedrol i publicada per Pierre Magnol (Magnol, 1686). Gràcies a la tesi d'Ibáñez (2006), l'herbari va ser actualitzat i revisat tant per Neus Ibáñez com per Ignasi Soriaño i Josep Maria Montserrat.

En relació amb la taxonomia s'han portat a terme estudis de **tipificació**, és a dir, de localització dels plecs tipus, aquells que han servit per descriure un nou tàxon. Gràcies a la tesi d'Ibáñez (2006) es van tipificar diferents tàxons proposats per Lamarck a partir de plecs recol·lectats per Antoine de Jussieu i Joan Salvador durant el seu viatge conjunt per Espanya i Portugal (Folch, 2014). Aquests plecs es conserven actualment tant a l'herbari Salvador com a l'herbari de Jussieu i Lamarck (al *Muséum National d'Histoire Naturelle de París*), ja que Lamarck va revisar l'herbari Jussieu durant els segles XVIII i XIX (Ibáñez *et al.*, 2009). D'altra banda, també s'han tipificat tàxons proposats per Pourret (Ibáñez *et al.*, 2008; fig. 158) a partir de la revisió del seu herbari, la major part del qual dipositat a l'herbari MAF (de la Facultat de Farmàcia de la Universidad Complutense de Madrid), i intercalat, en part, a l'herbari general del *Muséum National d'Histoire Naturelle de París*. Pourret, durant la revisió de l'herbari Salvador, en va sostreure una part que actualment es conserva en els diferents fragments del seu herbari personal (Ibáñez, 2006).

També s'han portat a terme estudis de caràcter **històric** sobre l'herbari Salvador. Gràcies a la tesi d'Ibáñez (2006) es van estudiar els plecs duplicats conservats a l'herbari Petiver, que forma part de l'herbari Sloane del *Natural History Museum* de Londres. Aquests duplicats van ser fruit dels intercanvis entre Joan Salvador i Riera i James Petiver, naturalista de Londres del segle XVIII (vegeu apartat 2.2.1.). Així, a l'herbari Salvador es conserven 47 plecs procedents de donacions de Petiver (sense

Type specimens of names of species authored by Pourret conserved in the Salvador herbarium (BC)

Neus Ibáñez^{1,2*}, Josep M. Montserrat¹ & Ignasi Soriano²

¹ Institut Botànic de Barcelona (CSIC-ICUB), Passeig del Migdia s/n, 08035 Barcelona, Spain. *neusiba@ibb.csic.es (author for correspondence)

² Departament de Biologia Vegetal (Botànica), Universitat de Barcelona, Diagonal 645, 08028 Barcelona, Spain

The Salvador herbarium, conserved in the Botanical Institute of Barcelona, is one of the oldest in Spain, with 4,025 sheets gathered between the end of the 17th century and the middle of the 18th. We designate four lectotypes (for *Aster hispanicum*, *Achillea chamaemelifolia*, *Rumex pyrenaicus* and *Vicia pyrenaica*) and note the existence of seven isotypes of species names authored by Pourret that are conserved in BC-Salvador and in MAF-Pourret herbaria. The taxa involved were described under the pre-Linnaean system by Joan Salvador, and then Pourret used duplicates of some of them to publish new taxa in his “*Chloris narbonensis*”.

KEYWORDS: Botanical Institute of Barcelona, Pourret, Salvador herbarium, type specimens

Figura 158. Article publicat a Taxon sobre els plecs tipus conservats a l'herbari Salvador.

localitat] i a l'herbari Sloane 1.101 plecs, alguns de duplicats, intercanviats amb Joan Salvador, amb la indicació “Salv.” a l'etiqueta o amb l'etiqueta original del mateix Joan Salvador (Ibáñez *et al.*, 2006) (fig. 159).

Un altre tipus d'estudis que s'han portat a terme han estat els de caràcter **florístic**, ja iniciats els anys quaranta del segle passat per Antoni de Bolòs (Bolòs, 1947). La precisió en la localització geogràfica de les etiquetes de l'herbari ha permès la utilització científica de l'herbari Salvador fins als nostres dies. Per exemple, ha servit per conèixer nombroses localitzacions de plantes, especialment de les comarques properes a Barcelona (Montserrat, 1968) o del pla de Barcelona mateix (Ibáñez, 2006: 49) com *Stachys maritima* Gouan, planta amenaçada actualment (Saéz *et al.*, 2010) i extingida al litoral barceloní (fig. 160). També s'ha utilitzat per estudiar aspectes relacionats amb el canvi climàtic o amb la conservació de la nostra flora (Nualart *et al.*, 2012; Peñuelas *et al.*, 1990). Altres estudis florístics han estat els d'Ibáñez *et al.* (2005) sobre les plantes pirenaïques a l'herbari Salvador.

Finalment, dins de la recerca en botà-

nica s'ha de destacar la relacionada amb el **Jardí Botànic** que va crear Jaume Salvador i Pedrol. Aquest jardí, instal·lat a Sant Joan Despí, on la família tenia una propietat i considerat el primer jardí botànic modern de Catalunya (Isamat, 1969), va ser usat com a jardí d'aclimatació per a les mostres que arribaven de botànics d'arreu d'Europa. Gràcies a la tesi d'Ibáñez (2006) es van estudiar aquelles plantes amb testimoni a l'herbari (amb la indicació “domi colebam” a l'etiqueta del plec). Com a mínim set d'aquestes plantes procedien de llavors trameses per Herman Boerhaave des del jardí botànic de Leiden i dues més, que porten la indicació “ex Hollandiae”, van ser trameses molt probablement pel mateix corresponsal. El treball de fi de grau de Núñez (2015) esbossa com devia ser aquell jardí botànic i les plantes que s'hi cultivaven.

I, per acabar, cal esmentar l'estudi portat a terme sobre les **plantes cultivades** arran d'un manuscrit trobat al Born de Barcelona, datat de 1700, en el qual apareix una llista de les plantes cultivades a la ciutat en aquella època. Aquesta llista es va comparar amb les plantes conservades a l'herbari Salvador en què a l'etiqueta s'in-

PLANT MATERIAL EXCHANGED BETWEEN JAMES PETIVER
(CA. 1663–1718) AND JOAN SALVADOR I RIERA (1683–1725).
I. THE BALEARIC PLANTS CONSERVED IN THE BC-SALVADOR
AND BM-SLOANE HERBARIA

by

NEUS IBÁÑEZ^{1,2,*}, JOSEP M. MONTSERRAT¹, IGNASI SORIANO²
AND JOSEP M. CAMARASA³

¹Institut Botànic de Barcelona, Passeig del Migdia s/n, E-08038 Barcelona, Spain

²Departament de Biologia Vegetal (Botànica), Universitat de Barcelona,
Diagonal 645, E-08028 Barcelona, Spain

³Secretaria científica, Institut d'Estudis Catalans, Carme 47, E-08001 Barcelona, Spain

The BC-Salvador herbarium, conserved in the Botanic Institute of Barcelona, is the oldest plant collection known in Spain, with 4025 sheets collected between the late seventeenth century and the middle of the eighteenth. Joan Salvador, the main contributor, sent duplicates of some of these sheets to James Petiver and Hans Sloane; the sheets are now conserved as a part of the BM-Sloane herbarium. Both herbaria conserve the testimonies of the first well-known systematic explorations of the Balearic Islands carried out by Joan and Josep Salvador between 1711 and 1725. In this article we list the contents of *Petiveriana III*, published by Petiver in 1717, in which some Balearic plants are described as new taxa by Joan Salvador, and we point out the sheets of the BC-Salvador and BM-Sloane herbaria on which these diagnoses are based.

Keywords: BC-Salvador herbarium; Joan Salvador; BM-Sloane herbarium;
James Petiver; Balearic taxa

Figura 159. Article publicat a Notes and Records of the Royal Society sobre els plecs intercanviats amb James Petiver.

dicava que eren cultivades (Montserrat i Ibáñez, 2008). De les 114 espècies incloses al manuscrit que figuraven a la seva primera versió, 100 estan representades a l'herbari Salvador i, d'aquestes, 82 provenen del jardí que la família tenia a Sant Joan Despí.

Paleontologia, malacologia i petrologia

Durant l'any 1996, part de la col·lecció de paleontologia i petrologia va ser revisada per Antonio Abad García, que en va publicar els resultats l'any 1997. Aquesta revisió va permetre identificar moltes restes fòssils i minerals de la col·lecció Salvador (Abad, 1997; vegeu apartat 2.2.3. i 2.2.4.).

Posteriorment, durant l'any 2003, els espècimens malacològics de la col·lecció Salvador van ser revisats per Francesc Uribe, conservador del CMCNB, i membres de l'Associació d'Amics del Museu de Zoologia de Barcelona (Cadevall *et al.*, 2003; vegeu apartat 2.2.2.6.).

Més endavant, el 2011, en el marc de la seva tesi doctoral sobre els marbres catalans en el context artístic del segle XVIII, Montserrat Ortí i Iglesias va portar a terme una revisió acurada dels exemplars de roca polida del Gabinet Salvador (Ortí (2012); vegeu apartat 2.2.4.).

Recentment (2014) han estat identificats en un dels pots del droguer dos fragments del meteorit caigut el 1704 prop de Terrassa que actualment es troben en estudi per un grup d'experts.

La biblioteca i l'arxiu documental

La documentació que forma part de les col·leccions Salvador ha estat emprada des de temps força reculats per reconstruir la història de la nissaga dels Salvador naturalistes. El precedent més antic és el de la publicació de Pourret (1796) i l'edició ampliada que en va fer Miguel Colmeiro (Pourret i Colmeiro, 1844). Més

Figura 160. Plec de *Stachys maritima* Gouan (Salv-903) de la Porta de Mar de Barcelona, d'on ha desaparegut completament. Actualment és una planta amenaçada inclosa al Llibre vermell de Catalunya (Sáez et al., 2010) © CMCNB. Fotografia: Natalia Hervás.

d'un segle més tard, Antoni de Bolòs hi va afegir nova informació extreta de primera mà dels documents familiars dels Salvador (Bolòs, 1959) i Ramon Folch va transcriure i comentar el manuscrit del viatge per Espanya i Portugal de Joan Salvador i Riera (Salvador, 1972; Folch, 2014). La tesi d'Imma Caballé defensada el 1985 a la Facultat de Farmàcia il·lustra des del punt de vista historicofarmacèutic aquesta nissaga d'apotecaris (Caballé, 1985). Més recentment, algunes publicacions de Camarasa (1988; 2004; 2018), Pardo-Tomás (2010) o Olmi (2008) han contribuït a afegir informació rellevant sobre la història familiar dels Salvador i de les seves col·leccions i relacions científiques.

Alguns dels volums més antics de la biblioteca van donar lloc, entre 1988 i 2003, a tot un seguit de publicacions de José Maria Valderas sobre història de la botànica medieval i renaixentista (Valderas, 1988a; 1988b; 1989; 1990; 1992; 1993; 1995a; 1995b; 1997; 2000; 2003).

Arran de la tesi d'Ibáñez (2006) es va analitzar la correspondència de James Petiver amb Joan Salvador conservada a l'arxiu històric de l'Institut Botànic i a la *British Library* de Londres (Ibáñez *et al.*, 2006; Camarasa i Ibáñez, 2007; 2012). Anteriorment, Josep Maria Camarasa havia publicat també part de la correspondència de Joan Salvador amb Pere (Pierre) Barrère (Camarasa i Amigó, 1993), amb Antoine de Jussieu (Camarasa, 1995) i amb Pèire (Pierre) Magnol (Camarasa, 2000).

Per veure més informació detallada sobre la bibliografia de la col·lecció Salvador, consulteu Meléndez-Galán (2012).

Calaix de petxines i cargols del Gabinet Salvador. © CMCNB. Fotografia: Natalia Hervás.